

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt/Volume-3 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2023

Cilt | Volume: 3 • Sayı | Issue: 1

15 Haziran | June 15, 2023

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Etik İlkesi ve Uygulamalara Yansıması

*Principle of Ethics in Primary Education Religious Culture and Moral
Knowledge Curriculum and its Reflection on Practices*

Tuba Kurt

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü,

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi, Konya/Türkiye.

*Ph.D. Student, Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy and Religious Studies, Religious Education, Konya
Türkiye.*

tuba_ordinaryus@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-1653-6312

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliř Tarihi | Date Received: 19 Ocak | January 2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 8 Mart | March 2023

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2023

Atıf | Cite as

Tuba, Kurt. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim
Programlarında Etik İlkesi ve Uygulamalara Yansıması". *İdrak Dini
Arařtırmalar Dergisi* 3/1 (Haziran 2023), 114-146.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile
taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism
software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

idrak'te yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.
The copyrights of articles published in *idrak* belong to their authors.

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Giresun University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Türkiye.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Etik İlkesi ve Uygulamalara Yansımaları¹

Öz

Etik, son yıllarda ahlak ve din eğitiminde en çok tartışılan konulardan biridir. Özellikle ör-
gün din eğitimi alanında bireye kazandırılması gereken etik değerler konusu bu tartışmaların
temelini oluşturmaktadır. Öğrencilerin bu değerleri içselleştirmeleri ve günlük hayatlarına
yansıtmaları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin temel amaçları arasındadır. Bu çalış-
manın amacı, normatif ilkeler bağlamında eleştirel bir analiz yaparak DKAB programlarını
ve kazanımlarını analiz etmektir. Çalışma kapsamında 4-8. sınıfların 3. üniteleri normatif etik
türleri açısından incelenmiş ve temel amacı iyi insan yetiştirmek olan DKAB programlarına
uygunluğu tartışılmıştır. Bu çerçevede ders kitabındaki işleyiş dikkate alınarak hangi sınıf
düzeyinde hangi etiğin hâkim olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma nitel desen ile
yürütülmüş, veriler doküman analizi ile toplanmış ve betimsel analiz ile çözümlenmiştir. So-
nuç olarak elde edilen verilerde İslam dininin emirleri çerçevesinde bireye sorumluluk duy-
gusu yüklenerek birtakım ahlaki değerlerin kazanımlarda vurgulandığı görülmüştür. Elde
edilen bulgulara dayalı olarak gelecekte hazırlanacak DKAB programı için erdem etiğinin
ilkelerine uygun önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Öğretim Programı, Erdem, Etik, Değer.

Principle of Ethics in Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum and its Reflection on Practices

Abstract

Ethics has been one of the most discussed topics in moral and religious education in recent
years. Especially in the field of formal religious education, the issue of ethical values that
should be taught to the pupils forms the basis of these discussions. Among the main goals of
Religious Culture and Moral Knowledge (DKAB) courses, students internalize these values
and reflect them in their daily lives. This study aims to analyze DKAB curriculums and their
achievements by making a critical analysis in the context of normative principles. Within the
scope of the survey, 3rd units of the 4-8 grades DKAB curriculum were examined in terms of
normative ethics types and their suitability for DKAB curriculum, whose primary purpose
is to raise good people, has been discussed. In this framework, it has been tried to evalua-
te which ethical norms are dominant in each grade considering the teaching process in the
textbooks. In the study conducted with a qualitative design the data has been collected with
document analysis and analyzed with descriptive analysis. By examining the data obtained,
it has been seen that some moral values are emphasized in the achievements by giving a sense
of responsibility to the individual within the framework of the orders of the Islamic religion.
Based on the findings, suggestions have been made for the DKAB curriculums to be prepared
in the future, in accordance with the principles of virtue ethics.

Keywords: Religious Education, Curriculum, Virtue, Ethics, Value.

1 Bu makale 27-28 Ekim 2022 tarihlerinde Giresun Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen Uluslararası İnsan, Din ve Erdemlilik Sempozyumu'nda sunulan "Normatif Etik Teoriler Bağlamında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kazanımlarının Eleştirel Analizi" başlıklı tam metnin genişletilmiş halidir.

Giriş

Akıllı ve irade sahibi olarak yaratılan insanın eylemlerinin mahiyeti, bu eylemleri hangi niyet ve amaçlar içinde yaptığı tartışılmalı bir husustur. İletişim ve etkileşim çağının kapsamının genişlemesine paralel olarak da, yapılan eylemlerin niyet ve amaçları daha fazla görünür hale gelmiştir. Bu etkileşimin en çok hissedildiği alanlardan biri de eğitim kurumlarıdır. Teorik çerçevede ahlak ve etik ile ilgili pek çok çalışmanın yapılmış olmasına rağmen bu alanla ilgili eğitim kurumlarında yer alan sorular ve sorunlar halen tartışılmaya devam etmektedir.

Bu soru ve sorunların temelinde, eğitim-öğretim programlarında meydana gelen değişim ve dönüşüme paralel olarak, bireylerden beklenen rollerin niteliği yer almaktadır. Eğitim kurumlarında bireylerden beklenen niteliklerin başında, bireylerin edindiği bilgiyle kendisini ve çevresini dönüştürmesi gelir. Bu durum programların bireye kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve davranış rollerini gerçekleştirecek minvalde olmasını gerekli kılar. Bireylere ahlaki değerler kazandırma noktasında bütün disiplinler sorumluluk sahibi iken, bu konuyu dini bağlamla da desteklediğinden ötürü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim bu dersin amaçlarından biri de ahlaki olan davranışların dinle irtibatlandırılması ve temellendirilmesidir. Din ve ahlak bireylerin mutluluğuna katkı sağlaması ve toplumsal hayatın daha düzenli yaşanması adına amaç birliğinde olan iki alandır. Bu alana yönelik ortaya konulan ilkelerde asıl amaç, ahlaki değerlerin yerine getirilmesi noktasında bireylere irade kazandırarak ahlaki bir yaşama bilincinin sağlanmasıdır. Bireylere ahlaki bir karakter kazandırma hedefinde bulunan DKAB derslerinden de beklenen, öğrencilerin okulda edindiği kazanımları günlük hayatta alışkanlık haline getirerek davranışlarına yansıtmasıdır. Bunun için ders kazanımlarının bu aktarımı sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.

Literatür incelendiğinde, etik teoriler ile ilgili kapsamlı çalışmaların olduğunu görebilmek mümkündür.² Bununla birlikte İslam ahlakı

2 Bk. Berfin Kart, "Erdem Etiği Normatif Midir?", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (01 Eylül 2006), 101-108; Derya Küçükalp, "Erdem Etiği ve Politika",

çerçevesinde etik teorilerin incelenmesi üzerine sınırlı sayıda da olsa çalışmalar bulunmaktadır.³ Literatürde başlı başına DKAB öğretim programları ve etik teoriler alanında yapılan bir çalışmaya rastlanmaması, yapılan bu araştırmanın alanyazındaki eksikliği kapatma ile mevcut çalışmalardan farklı ve özgün olması noktasında önemli olacağını göstermektedir. Nitekim İslam dininin temel kaynaklarına bağlı kalarak ele alınan bir dersin, ahlaki davranışları bireye kazandırma noktasında hangi noktada durduğu ve bunu etik teoriler bağlamında ders kitaplarına hangi perspektiften yansıttığı araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir husustur. Nitekim etik teoriler, elde edilen kazanımlar neticesinde ortaya konulan davranışların sonucunu, niyetini veya oluşunu belirlemek açısından önemli bir alandır. Bu sebeple bu araştırma, DKAB öğretim programının hedeflediği karakteri inşa

Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 27/1 (2008), 71-83; Mehmet Koçyiğit - Engin Karadağ, "Etik Teorilerine Dayalı Bir 'Etik Eğilimler Ölçeği' Geliştirme Çalışması", *İş Ahlakı Dergisi* 9/2 (2016), 283-307; Reyhan Sarıçiçek - Mehmet Aytekin, "Etik Teorileri Çerçevesinde Bağımsız Denetim Meslek Etiği", *II. International Conference on Empirical Economics and Social Science (ICEESS)* (2019), 1179-1189; Hasan Ocak, "Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklenen Anlamın İlkçağ'dan Ortaçağ'a Evrimi", *FLSFFelsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (01 Nisan 2011), 79-101; Mustafa Ataturun, "Uluslararası Etik Ve Zygmunt Bauman", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27 (31 Temmuz 2017), 320-334; Orhun Doğuş Yılmaz, "Ötenazi Kavramının Teleolojik, Deontolojik ve Meta-Etik Teoriler Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 8/2 (01 Haziran 2019), 126-142; Sema Yanmiyan, "Yeni Medya ve İletişim Çalışmalarının Etik Teoriler ve Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/3 (27 Eylül 2021), 871-888.

- 3 Bk. Halis Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Ocak 1986), 25-34; Cafer Sadık Yaran, "İslamda 'Ahlakın Şartı' Kaç?: İslam 'Erdem Etiği'nin (Yeniden) Yapılandırılması Önerisi", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 11 (18 Nisan 2012), 35-55; Ayşe Eroğlu, "Kant'ın Deontolojik Etiğinden Meslek Etiği Oluşturma", *Turkish Studies - Social Sciences* 14/3 (2019), 527-541; Tuğrul Yürük - Ahmet Düzenli, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (25 Aralık 2021), 715-740; Fatma Yüce, "Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnif Denemesi", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (30 Haziran 2021), 251-275; Muhammed Karakaya, "Erdem Ahlakındaki Erdemler ile İslam Ahlakındaki Güzel Davranışlar Arasındaki Uyum", *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 5 (15 Aralık 2019), 88-120; Mehmet Vural, "İslâm Ahlâkı ve Modern Ahlâk Felsefelerine Eleştirel Bir Bakış", *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi*, ed. Müfit Selim Saruhan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 345-384.

ederken hangi ahlaki ilkelerin, kazanımlara ne ölçüde ve hangi bakış açısıyla yansıtıldığını analiz etmesi açısından önemlidir.

Araştırmada cevabı aranmaya çalışılan temel soru şudur: DKAB öğretim programında yetiştirilmesi hedeflenen insan tipi ile kazanımlarda yer alan amaçlar, ders kitaplarındaki uygulamalara bakılarak normatif etik ilkeleri ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, aralarında bir tutarlılık söz konusu mudur? Bu temel sorudan yola çıkılarak kazanımların hangi etik sınıfına girdiğinin de cevabı aranmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) ders kitaplarının ve öğretim programında yer alan kazanımların hazırlanması noktasında öneri sunmak hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı DKAB dersinin kazanımlarının ahlaki ilkeler bağlamındaki hedeflerini belirleyip, bunların bireylere kazandırılmasında ders kitaplarında nasıl bir perspektifin kullanıldığını normatif etik teorileri bağlamında eleştirel bir bakışla analiz etmektir.

Yapılan çalışma, "2018 DKAB dersi öğretim programı" nda yer alan kazanımlar ile sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda 2018 yılında MEB tarafından hazırlanan DKAB dersi öğretim programı ile 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan ders kitapları inceleme kapsamına alınmıştır. Ancak çalışma 4-8. sınıfların sadece 3. üniteleri baz alınarak incelenmiştir. Bu anlamda diğer üniteler çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. 3. ünitelerin güzel ahlak konusuna daha çok vurgu yapması bu sınırlandırmanın sebebidir.

1. Etik ve Normatif Etik

Araştırmanın anlaşılabilirliği açısından öncelikle kavramların iyi analiz edilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü etik denildiğinde en çok karıştırılan kavram ahlaktır. Bu durumda etik ve ahlak kavramlarının ne anlamlara geldiğinin netleştirilmesi gerekir.

Etik ve ahlak, "töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy ve mizaç" gibi kavramlarla aynı kökten gelmektedir.⁴ Felsefe alanına ait bir kavram olan etik, felsefenin ahlak ve ahlaki değerle ilgili olan alt dalını veya disiplini ifade eder.⁵ Mengüoğlu'na göre ise etik,

4 Ahmet Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 12.

5 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 11.

“İnsanın davranışlarını özel bir problem alanı olarak araştıran, bu alanın varlık nitelikleri ile bu alanı yöneten ilkelerin, değerlerin varlık niteliklerini, yapıp etmelerinin bağımlı ya da bağımsız olmalarını inceleyen disiplindir”.⁶ Bu durumda etik için, asıl konusu ahlak olan, ahlakın kavramsal ve teorik kısmını ele alan, insanın eylemlerini merkez edinen, bu eylemlerdeki ilkelerin ve değerlerin ortaya çıkış şeklini inceleyen, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinin bilgisini edinmeye çalışan bir alandır demek mümkündür.

Ahlak, Arapça “hulk” kökünden, geleneklere, göreneklere ve alışkanlıklara karşılık gelen bir kavramdır.⁷ Terim olarak ise ahlak, bir milletin ya da bir toplumun belirli dönemlerde hayatına girip davranışlarına yön veren inanç, değer, norm, buyruk ve yasak olarak bireylerin yaşamına etki eden ilkelerdir.⁸ Bu durumda ahlak için bireylerin davranışları, alışkanlıkları ve inançlarını yönlendiren bir değerler sistemi olduğu söylenebilirken; etik için ahlak felsefesini inceleyen bir araştırma alanıdır, denilebilir. Bir başka deyişle ahlak, daha çok eylem üzerinde yoğunlaşırken; etik, eylemlerin hükümlerine nasıl karar verildiği üzerine yoğunlaşan soyut ve kuramsal bir alandır. Bu durumda etik, ahlakı da içine almaktadır.

Burada değinilmesi gereken bir diğer kavram da “değer” dir. Değer, bir toplumsal grubun varlığının devam etmesi için çoğunluk tarafından kabul edilen, müşterek duygu, düşünce ve idealleri ortaya koyan, toplumların tümüne yayılmış temel ahlaki ilke ve inançlardır.⁹ Cevizci, ahlaklı olmayı bir değere dayanmak olarak ifade eder ve ahlaklı olmanın, içerisinde eylemliliği de barındırdığını belirtir.¹⁰ O halde ahlak, değerlere dayanan pratik bir eylem, etik de bu pratik ahlaki eylemleri araştıran ve kendisine konu edinen bir disiplindir denilebilir.

6 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021), 317.

7 İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2022), 15.

8 Doğan Özlem, *Etik - Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Notos Kitap, 2017), 23.

9 Sezgin Kızılçelik - Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü* (Ankara: Atilla Kitabevi, 1994), 99.

10 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 11.

Kavramlar incelendiğinde etik, ahlak ve değerler alanının insanı bütüncül ele almak adına önemli olduğu dikkatleri çekmektedir. Öyle ki insanı insan yapan sadece akıllı bir varlık olmasından öte, değer yüklü bir varlık olmasıdır. Bu değerlere göre ahlaki eylemlerde bulunan insanların faaliyetlerini konu edinmek bakımından etik konusu oldukça önemlidir. Burada asıl problem “Bir toplum içinde var olan ahlaki değerlerin kaynağı nedir; din mi, yoksa akla dayalı toplumsal normlar mı bunun belirleyicisidir?” şeklindeki sorulardır. Ahlakın kaynağı dine dayandırıldığında, insanın yükümlülüklerini, neyi yapıp neyden sakınması gerektiğini bildiren ahlaki kurallar, kaynağını Tanrı’dan ve onun gönderdiği ahlaki yasalardan alır.¹¹ Ahlakın kaynağını toplumdan aldığını söyleyenlerin görüşü daha çok seküler bir bakışı yansıtarak dinin katkısını göz ardı etmek yönüyledir. Bu durumda da Tanrı’nın ilkelerinden çok, akıl temelli toplumun normları insanların bir arada ve düzen içinde yaşamaları için gerekli olacaktır.

Ahlaki değerlerin kaynağına yönelik bu tartışmalar, onun teorik boyutunu içeren etik için de geçerlidir. Temeli dine dayanan ahlaki değerler, etiğin de insanı ele almak noktasında bu minvalde yorumlanmasını gerekli kılacaktır. Öyle ki genel anlamda dinlere bakıldığında, olması gereken birey tasavvuru ve değerlerin etik bir öğretiyi yansıttığını gözlemlemek mümkündür. Dinler bu öğretilerini, insan-toplum ve insan-Tanrı ilişkisi bağlamında ortaya koyduğu ilkeler üzerinden gerçekleştirir. Bu ilkeler neticesinde bireyler neyi yapması ya da neyden sakınması gerektiği hakkında bilgi sahibi olabilirler. Bunun sonucunda dinler daima bir şey vaat eder ve bir amaç güder.¹² Bu vaat ve amaç da emir ve yasakların yerine getirilip getirilmemesine bağlı olarak cennet ve cehennem şeklinde tasvir edilir. Bütün bunlardan yola çıkarak bireylerin, kaynağı neye dayanırsa dayansın, ahlaktan ve etikten bağımsız olamayacağını belirtmek gerekir. Çünkü bunlardan birisi bireyin değer alanının ve ahlaki yaşamının maddesini, diğeri de formunu oluşturur.

Etik geleneksel anlamıyla zihinlerde “kural ve norm koyucu” olarak yer etmiş durumdadır. Her ne kadar olay ve olgularla ilgili

11 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 16.

12 Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 319.

betimsel tasvirler yapsa da etikten beklenen değer yargılarıyla örülü olması durumudur. Nitekim bu durum ahlaki bir yaşam biçimi için gereklidir. Zira etik deyince anlaşılın, insana neyin doğru veya yanlış, neyin iyi veya kötü olduğunu, belirli durumlarda nasıl davranması gerektiğini söyleyen normatif etikdir.¹³ O halde normatif etiğin insanların ahlaki bir yaşam sürmeleri için onlara neler yapıp nelerden kaçınmaları gerektiği noktasında yol gösterici bir kılavuz niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Literatürde normatif etik türlerinin kabaca üç ana başlık altında toplandığı görülmektedir.¹⁴ Birincisi insanların seçmeleri gereken hedefler ve peşinden gitmeleri gereken ideallerin neler olduğu konusunu merkeze alarak, en yüksek iyiyi problem edinen “teleolojik etik” tir. İkincisi, insanların belirlemeleri veya yönlendirmeleri gereken ahlaki kriterlerin neler olduğu sorusunu merkeze alarak doğru eylem konusunu problem edinen “deontolojik etik” tir. Üçüncüsü ise, sağlam bir kişilik yapısının ve erdemli bir yaşamın ölçüsünün ne olduğu sorusunu merkeze alarak sağlam bir karakter üzerine yoğunlaşan “erdem etiği” dir. Her üç etik türü insan davranışlarıyla ilgili norm ve kurallar belirlemekle birlikte bu davranışlara yükledikleri anlam açısından farklılaşır.

Teleolojik etiğe göre ahlaki eylemlerin değerini belirleyen şey davranışların ortaya çıkardığı “sonuç” tur. Bireyin mutluluğu, kendini gerçekleştirme veya olabilecek en çok sayıda insanın en büyük mutluluğu, ulaşılması istenen nihai bir amaçtır. Bu durumda teleolojik etik için öznenin karakterinden öte, öznenin toplum içinde sergilediği eylemlerin sonuçları esas kabul edilir. Bütün etik türleri için özne biricik kabul edilirken, bu etik türünde bireyin kendisinin ve toplumun çıkarı için elde ettiği sonuç daha anlamlıdır. Bu sonuçlar teleolojik etikte “iyi” ve “kötü” değerleri ile ifade edilir.¹⁵ O halde bir eylemin sonucu öncelikle birey, daha sonra da toplum açısından faydalı sonuçlar üretiyorsa iyi, zararlı sonuçlar üretiyorsa kötü olarak değerlendirilir.

13 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 20-42.

14 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 43.

15 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 45.

Teleolojik etiğin eleştirisi olarak ortaya çıkan deontolojik etik türü, sonuçtan ziyade “doğru davranış” üzerine yoğunlaşır. Ahlaki bir davranışın doğruluğu ve yanlışlığı eylemin ortaya çıkardıklarından ziyade bireylerin birtakım ahlaki ödev ya da eylemleri yerine getirip getirmemesine göre belirlenir.¹⁶ Yani deontolojik etikte değer kavramları “doğru” ve “yanlış” şeklinde ifade edilir ve eylemin sonuçlarından ziyade bireylerin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğine odaklanılır. Deontolojik etik açısından yalnızca bireyler ya da toplumlar değil evrensel bir istencin varlığı söz konusu olup bireylerin akla dayalı ve otonomik bir sorumluluk duygusu içerisinde görevlerini yerine getirmeleri istenir.

O halde bu etik türünde bireye bakış, onun akıllı, sorumluluk ve irade sahibi olması yönüyledir. Bu çerçevede bireyin yerine getirdiği ahlaki eylemleri hangi niyetle yaptığı ve bu eylemleri sorumluluk bilinci içinde yapıp yapmadığı meselesi deontolojik etiğin temelini oluşturur. Bazı durumlarda birey, eylemini ödev bilinciyle veya iyi niyetle gerçekleştirmiş ise, eğer eylem birey ve toplum için en yüksek iyiyi meydana getirmede eksik bile kalsa, bireyin eylemi etik ilkelere göre “doğru” kabul edilir.¹⁷

Deontolojik etik kapsamına pek çok etik türü girmekle birlikte çalışma kapsamında sadece “Kant’ın ödev ahlakı” ile “dini etik” konusuna değinilmiştir. Dini etikte aslolan Tanrı’nın emirlerine uymak neticesinde elde edilecek ahlaki bir yaşamdır. Bu durumda inandığı dinin kutsal kitabına başvuran bir birey, kendisi için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu en sağlam dayanaktan edinmiş olur. Çünkü bütün bu doğru ve yanlışlar, Tanrı’nın yapılmasını emrettiği ya da yasakladığı kurallardır. Bir başka deyişle doğrunun kaynağı Tanrı’dır. O halde inanan bireylere düşen bu kurallara itaat etmek ve yaşamını ona göre idame ettirmektir. Hristiyan ve İslam ahlak teorileri bu kapsam içerisinde değerlendirilebilir.

Bir diğer deontolojik etik türü de Kant’ın ödev ahlakıdır. Bütün deontolojik etik teorilerde olduğu gibi burada da sonuçtan ziyade

16 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 89.

17 Abdurrahman İlğan vd., *Eğitimde Ahlak ve Etik* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2020), 12.

doğru bir ahlaki eyleme odaklanma söz konusudur. Doğru eylem, ödevle bağlı olarak yapılan ve ahlak yasası tarafından uygun görülen eylem olarak tanımlanır.¹⁸ Ahlakın temeli olan mutluluk kişiden kişiye, durumdan duruma göre değiştiği için Kant, ahlakın temelini değişmeyen bir ilkeye oturtmak çerçevesinde, ahlak yasasıyla birlikte herkes için aynı kalan “iyiyi istemeyi” (iyi niyet) de merkeze almıştır.¹⁹ Bu durumda Kant’ın ödev ahlakında “Nasıl mutlu olabilirim?” sorusu değil de “Benden istenilen ve beklenen nedir?” ve “Neyi istememiz gerekir?” soruları ön plana çıkmaktadır.²⁰ Bir başka deyişle Kant için önemli olan bir eylemin “iyi bir niyetle yapılması” ve “ahlak yasasına uygun olması”dır.

Bir diğer normatif etik türü ise, erdem etiğidir. Erdem, eski Grekçe’de “arete” sözcüğünden gelmekte olup, hedefin ve işlevin yerine getirilmesi, kişinin potansiyellerini mutlak surette gerçekleştirme ya da bireyin doğasını açığa çıkartması anlamındadır.²¹ Erdem kavramı başka bir tanımda ise, Arapça “fazilet” kelimesinin karşılığı olup, felsefede iki aşırı uca savrulmadan ortada, itidal sınırında eylemde bulunmayı ifade eder.²² Bu durumda erdem etiğinde, yapılan eylemin amacına uygun olarak en iyi şekilde yapılmasının ve bireyin böylelikle kendini gerçekleştirmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür. Örneğin aklın erdemi, düşünmesi, eleştirmesi, yorum yapması ve sonuca varmasıdır. Bu erdemi yerine getiren bireylerin kendini gerçekleştirmiş olması beklenir. Çünkü erdemler insanı daha fazla insan yapmak içindir.

Erdem etiğini diğer etik türlerinden ayıran birtakım özellikler vardır. Nitekim teleolojik etik ahlaki eylemlerin sonuçlarına odaklanarak iyi ve kötü ayırımına giderken, deontolojik etikte sorumluluk ve ödev bilinci çerçevesinde eylemlerin doğru ve yanlışlığı belirlenir. Erdem etiğinde ise, ahlaklı bir yaşamın temel belirleyicisi olarak eylemi gerçekleştirenin karakterine ve erdeme vurgu vardır.²³ Bu

18 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 115.

19 Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 321.

20 Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982), 218.

21 Küçükalp, “Erdem Etiği ve Politika”, 73.

22 Karakaya, “Erdem Ahlakındaki Erdemler ile İslam Ahlakındaki Güzel Davranışlar Arasındaki Uyum”, 90.

23 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 134.

durumda diğerk iki etik türünde eylemlerin iyi-kötü, doğru-yanlış veya ne niyetle yapıldığına odaklanma söz konusu iken, erdem etiğinde bireyi iyi kılan hususlar daha çok ön plandadır.

Erdem etiğinin karakter ve eylemi merkeze alması, onun eylem yerine “olma”yı ön plana çıkardığının veya temele aldığıının göstergesidir. Erdem etiğinin bu durumu sonuççu teleolojik yaklaşım ve niyet ile ödevi önceleyen deontolojik etikten farkını ortaya koymaktadır. Erdem etiğinin eylemden ziyade olma üzerine yoğunlaşması, karakterin erdemler aracılığıyla daimî surette gelişilebilir olması açısından da önemlidir. Ayrıca teleolojik yaklaşımda olduğu gibi çıkarıcı bir özne anlayışı yerine, ya da deontolojik etikte olduğu gibi bireyin eylemlerinin başka otoriteler tarafından belirlenmesi yerine salt bir öznecilik söz konusudur. Bir başka deyişle, diğerk bütün etik teorilerin eylem merkezli olduğu yerde erdem etiği, faili veya ahlaki özneyi ve onun moral gelişimini temele alan bir etik anlayışıdır.²⁴ Ancak onun bireyi önceleyen yaklaşımı toplumdan soyut bir şekilde anlaşılmalıdır.

Karakterli bir insanın yetişmesinde toplumun ve geleneğin etkisi oldukça önemlidir. Erdem etiği günlük hayatı oluşturan veya onu şekillendiren davranışların, nesilden nesile aktarılan birtakım davranış örüntüleri ile etkileşim modelleri içerdiğini ifade eder.²⁵ Bu durumda insanların sağlam bir karakter yapısıyla ortaya koymuş oldukları doğru eylemler, nesilden nesile aktarılarak şekillenir ve gelişir. O halde geleneğe, erdemlerin ve değerlerin kazandırılması ve aktarılmasında büyük sorumluluklar düşmektedir. Nitekim erdemlerin ve değerlerin kazanılması ve aktarılması gelişigüzel veya tesadüfi değildir. Bu anlamda geleneğin içinde yer alan deneyimlerin disiplinli olması oldukça önemlidir.

2. Yöntem

Araştırmanın problemini oluşturan sorulara cevap aranması amacıyla bu çalışma, nitel olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmada, olay ve olguları tüm yönleriyle açığa çıkarmak, betimlemelerini

24 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 136-137.

25 Cevizci, *Etik - Ahlak Felsefesi*, 134.

sağlamak, aralarındaki ilişkileri göstermek, yorumlamak ve içindeki bireylerin bakış açılarını anlamak amaçlanmaktadır.²⁶ Yapılan bu çalışmada DKAB öğretim programındaki etik türleri tüm yönleriyle açığa çıkarılarak betimlenmek istendiği için, bu araştırma türü tercih edilmiştir. Bu süreçte nitel araştırma desenlerinden olan “açıklayıcı durum çalışması” kullanılmıştır. Bu desende nasıl ve niçin soruları temele alınarak araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olay derinlemesine incelenir.²⁷ DKAB öğretim programı ile kazanımlarda yer alan etik türleri arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusuna yanıt bulabilmek için bu desen tercih edilmiştir.

Araştırmada yer alan veriler ise, “doküman incelemesi” tekniği ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi, bir problem hakkında belirli bir zamanda veya o konuyla ilgili kaynaklar tarafından farklı zamanlarda ortaya konulmuş belgelerin uzun zamanlara yayılmış analizlerini oluşturmayı sağlamaktadır.²⁸ Bu çerçevede öncelikle etikle ilgili makale ve tezler incelenmiş, etik ve İslam ahlakının ilişkisini ele alan çalışmalar taranmış, DKAB dersi öğretim programı ve kazanımlarının ele alınmasıyla birlikte 2022-2023 dönemi DKAB ders kitapları temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırmada verilerin analizi ise “betimsel analiz” yöntemiyle yapılmıştır. Bu analizde ulaşılan verilerin, öncesinde belirlenen temalar ışığında özetlenip yorumlamaları yapılır ve bulgularda alıntı pasajları sıklıkla kullanılır.²⁹ Etik teoriler ile ilgili yapılan doküman analizleri neticesinde elde edilen veriler ışığında, etik türleri ile ilgili temel ilkeler belirlenmiş ve DKAB programı ve kazanımları bu ilkeler ışığında incelenmiştir.

3. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar

26 Hasan Şimşek - Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 303.

27 Şimşek - Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 277.

28 Şimşek - Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 189.

29 Recai Coşkun vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2017).

Eğitim sisteminin genel amacı, değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş, bilgi, beceri ve eylemlerle donanmış bireyler yetiştirmektir.³⁰ Bu amaç doğrultusunda hazırlanan programlarda hem yerel hem de evrensel düzeyde değerlerin benimsenmesi ve bu değerleri gerçekleştirebilme sorumluluğuna sahip bireylerin yetiştirilmesi hedeflenir. O halde bu değer ve yetkinliklerin, bilgi, beceri ve davranış kazanma sürecinde bütünleştirici bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Değerler kısmı bu işlevin teorik boyutunu oluştururken, yetkinlik kısmı ise pratik boyutunu oluşturmaktadır. Teorik ve pratik olan boyutlar, bilgi, beceri ve davranış olarak somutlaşacaktır.

Gelecek nesillerin yetişmesi, bu değer ve yetkinliklerle donatılmış bireyler eliyle mümkün olacaktır. Bu durumda eğitimdeki her bir ferdin değer ve yetkinlikleri içeren ahlaki eylemlerle donatılması gerekmektedir. Ahlaki eylemlerin kazandırılmasında en önemli işleve sahip olan DKAB dersinin programına bakıldığında, din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretilmesi, bu yöndeki bilgilerin kavramsal zeminlerinin meydana getirilmesi ve kavramların arasındaki ilişkilerin belirlenmesi hedeflenmiştir.³¹ Bu süreçte İslam dininin temel kaynaklarına bağlı kalınmış ve bilimsel bir metot gözetilmiştir.

DKAB dersi öğretim programlarında 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu'na bağlı kalarak amaçlanan, öğrencilerin dini ve ahlaki kavramları tanımalarını, dinin toplumsal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavramalarını, farklı inanç ve yorumları tanıyarak, onlara saygı duymalarını, çevredeki dini davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olmalarını, ahlaki değerleri tanımalarını ve bunları içselleştirmelerini, İslam dininin ana kaynaklarını tanımalarını, Hz Muhammed'in (s.a.v) hayatını ve örnek ahlakını tanımalarını, İslam dininin, inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamalarını, bazı dua ve sûrelerin içeriğini ana hatlarıyla

30 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2018), 1.

31 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 7.

tanımalarını, inanç ve ibadetlerin davranışı güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varmalarını sağlamaktır.³²

DKAB öğretim programının amaçları incelendiğinde, bilişsel ve duyuşsal kazanımlarla örülü olduğunu görmek mümkündür. Nitekim bu kazanımlarda dini ve ahlaki unsurlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca İslam'ın temel kaynaklarına bağlı kalarak diğer dinlerin de göz ardı edilmediği dikkatleri çekmektedir. Davranışsal boyuta gelindiğinde ise ahlaki eylemlerin ön planda tutulduğu, bu süreçte Hz. Peygamber'in davranışlarının rol model olarak sunulduğu, inanç ve ibadet boyutunda da elde edilen kazanımların hem içselleştirilmesinin hem de davranışlara olumlu bir şekilde yansıtılmasının hedeflendiği gözlenmiştir. 2018 yılında güncellenen programlarda "adalet, dürüstlük, dostluk, saygı, sevgi, özdenetim, sorumluluk, sabır, yardımseverlik, vatanseverlik" gibi kök değerler belirlenerek bu değerlerin bütün derslerde ele alınması, sınıfta uygulanarak hayata yansıtılması ve öğrenciler tarafından içselleştirilerek eyleme geçirilmesi amaçlanmıştır.³³

2018 DKAB öğretim programında araştırma açısından en önemli husus, ahlaki değerleri "tanımak" ve "içselleştirmek" bağlamındadır. Nitekim tanımaktan kastedilen bilişsel düzeyde bilgi sahibi olmak iken içselleştirmekten kastedilen ahlaki eylemlerin birey tarafından özümsemesi ve bireyin karakteriyle bütünleşerek "o" olmasıdır. Bir başka deyişle ahlaki eylemlere bireylerin sahip olmasını beklemek, DKAB programlarının temel amaçlarından birisidir.

Normatif etik türleri incelendiğinde teleolojik etiğin sonuç odaklı olduğunu, deontolojik etiğin ödevi merkez edindiğini, erdem etiğinin ise karaktere vurgu yaptığını hatırlamak gerekir. Bu çerçevede DKAB öğretim programlarının ahlaki eylemleri ön plana çıkarması ve bunu bir örneklik üzerinden yansıtması yönüyle erdem etiğinin kategorisine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim erdem etiğinin karakteristik özelliklerinde vurgunun eylemden ziyade "olma" ya odaklı olduğu unutulmamalıdır.

32 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 7.

33 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 2-8.

Eğitim programlarının en önemli unsuru ders kazanımlarıdır. Çünkü bunlar program sonucunda öğrenciden beklenen değişimlerin bir yansımasıdır. Öğrencinin o derse yönelik başarısı da belirlenen kazanımların gerçekleşme durumuna göre belirlenir. DKAB öğretim programının 4-8. sınıflar için sadece 3. ünitelerin kazanımlarının incelendiği bu çalışmada, 4. sınıfın 3. ünitesi olan “Güzel Ahlak”ta 3 kazanım, 5. sınıfın 3. ünitesi olan “Adap ve Nezaket”te 6 kazanım, 6. sınıfın 3. ünitesi olan “Zararlı Alışkanlıklar”da 6 kazanım, 7. sınıfın 3. ünitesi olan “Ahlaki Davranışlar”da 5 kazanım, 8. sınıfın 3. ünitesi olan “Din ve Hayat”ta ise 4 kazanım yer almaktadır. Aşağıda bu kazanımlar ve kazanımların ilişkili olduğu normatif etik türü tablollaştırılarak, bu durumun ders kitaplarına nasıl yansıdığına yer verilmiştir.

3.1. “4. Sınıf Güzel Ahlak Ünitesi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar”

Tablo1: Kazanımlar ve İlişkili Olduğu Normatif Etik Türü	
“Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.”	Deontolojik Etik
“İnsani ilişkilerin gelişmesinde sevgi ve saygının önemini ve gerekliliğini açıklar.”	Teleolojik Etik
“Fâtiha sûresini okur, anlamını söyler.” ³⁴	Deontolojik Etik

Ünite kazanımları incelendiğinde, güzel ahlakın temelinde dinin rolü vurgulanmış, insanlar arası ilişkilerde sevgi ve saygı temel ilke olarak yansıtılmış ve Fâtiha sûresinde tavsiye edilen davranışlar sunulmuştur. Tablo 1’e bakıldığında üniteye üç kazanımın olduğu, iki kazanımın deontolojik, bir kazanımın da teleolojik etik şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Kazanımlar içinde erdem etiğine uygun bir kazanımın olmaması dikkat çekicidir.

Kazanımların ders kitaplarına yansımalarına bakıldığında, dinin güzel ahlakın temeli olmasında “İslam’a göre iyi bir insan olmak,

³⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), 18.

ahlaki ilkeleri yaşamakla *mümkündür*.³⁵ ifadesiyle iyi insan olmanın şartı dinin ilkelerine riayet etmekte görülmüştür. “Hz. Peygamber en güzel ahlaka sahiptir ve en güzel örnektir.” ifadesiyle Hz. Muhammed’in (s.a.v.) davranışları örnek alınması gereken bir kişilik olarak sunulmuştur. Ayrıca ders kitabında yer alan şekil ve şemalar incelendiğinde “Allah’ın adaletli olanları, güzel davrananları, iyilik edenleri, sabredenleri, temizlenenleri, hatalarından dönebilenleri sevmesi” şart koşularak birtakım değerlerin ön plana çıkarıldığı gözlenmiştir. Ahlaki eylemlerin belli bir örneklik üzerinden anlatılmaya çalışılması ve mutluluğun birtakım görev ve ilkelerin yerine getirilme şartının olması deontolojik etiğin bir yansımasıdır.

Ünite içerisinde yer alan insani ilişkilerin temeli konusunda, bireylerin ve toplumun huzuru sevgi ve saygı ilkesine bağlanmıştır. “Severek yapılan iş hem zevkle yapılır hem de daha güzel sonuçlar verir. İşini severek yapan marangoz bir şeyler üretiyor olmaktan zevk alır. Böylece daha güzel ürünler ortaya çıkarabilir.”³⁶ Bu örnek hem yararçı hem de sonuççu bir yaklaşımın ifadesidir. Nitekim teleolojik etikte mutluluğun esas olması ve onun bir türü olan yararçı yaklaşımın da sadece bireyin mutluluğunu değil evrensele uzanan bir mutluluğu hedeflemesi bu kapsam içinde değerlendirilebilir.

Ünitede sevgi ve saygı çerçevesinde anne babayla, kardeşlerle, akrabalarla, komşularla, arkadaşlarla, öğretmenlerle olan ilişkilere değinilmiştir. Konular içerisinde yer alan anne baba ilişkilerinde, ebeveynlerin yaptığı fedakârlıklar çerçevesinde ayet ve hadislerden örnek verilerek anne baba hakkının önemi belirtilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bireylerde fedakârlığa karşı bir sorumluluk bilinci oluşturulmak istenmiştir. Hatta bu bilinç “Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşluğuna bağlıdır”³⁷ hadisiyle de desteklenmiştir. Aile içerisindeki bireylerin sorumluluklarını yerine getirmeleri durumunda, birçok sorunun çözüleceği, bunun da hem kendi mutluluğumuza hem de çevremizdekilerin mutluluğuna katkı sağlayacağı belirtilmiştir.³⁸ Bi-

35 Hulusi Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022), 52-53.

36 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 56.

37 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 58.

38 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 59.

reye sorumluluk yüklenmesi ve bireyin mutluluğunun belli bir şarta bağlanması hem deontolojik hem de teleolojik etiğin bir yansımasıdır.

Kardeşler arası ilişkilerde, büyüklerin küçüklerine örneklik sergilemesi ve onlara sevgiyle muamele etmesi istenmiştir. *“Böyle olursa küçükler de büyüklerine karşı saygılı olur ve onların öğütlerini dinler.”*³⁹ Bu ifade, ilişki türlerinin görev bilinci üzerinden yansımasının bir sonucudur. Aynı şekilde kardeşlerle ödevleri yaparken, sofralar arası dayanışma içerisinde olmanın hem bireyin kendisini hem de ailesini mutlu edeceğine değinilerek hazcı ve sonuççu bir çerçeveye çizilmek istenmiştir.

Akrabalarla olan ilişkilerde tıpkı diğer ilişki türlerinde olduğu gibi özellikle zor anlarda birbirlerine destek olmak amacıyla ilişkilerin belli bir seviyede tutulması anlayışı oldukça önemlidir. Bu durum sonuç odaklı bir ahlaki eylemin yansımasıdır. Ayrıca Hz. Peygamber’in *“Akrabalar arası bağların koparılmaması ve aile içinde sevgi, malda bolluk ve ömrün uzamasına sebeptir.”*⁴⁰ hadisiyle cennete girmeyi sağlayacak ibadetlerden birinin de akrabalar ile olan ilişkilerin koparılmaması şeklindeki örnekleri ödev bilinciyle bireylerin sosyal ilişkilerden sorumlu tutulması anlayışının yansımasıdır.

Ünitede yer alan komşularla ve arkadaşlarla ilişkiler konusu da diğer konularda olduğu gibi tek başına yaşamının zorluğu veya sıkıntı anında destek olacak bir çevre ihtiyacı noktasında ele alınmıştır. Burada bireylerin mutluluğa ulaşmasının diğer insanların varlığına bağlı olduğu anlayışı pek çok yerde defaatle vurgulanmıştır. Mutluluk odaklı bir yaşam profili çizilmesi teleolojik yaklaşımın kazanımlara yansıması olarak görülebilir. Aynı şekilde öğretmenlerle olan ilişkiler hususunda, onların toplumun geleceği için önemine dikkat çekilmiş ve yine sonuç odaklı bir şekilde bireylere görev bilinci yüklenerek onlara karşı olumsuz davranışlardan kaçınmak gerektiği vurgulanmıştır.

Ünite sonunda yer alan Fâtiha sûresinde, gerçek duanın sadece nimeti talep etmek değil, o nimete ulaştıracak doğru yola girmek ve o yolda sabırla ilerlemek⁴¹ olduğu meselesi, istemenin şartları ve

39 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 62.

40 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 64.

41 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*, 72.

onu elde etmek için Allah yolunda yapılması gerekenlerin sûre çerçevesinde vurgulanması deontolojik etiğin dini etik türünün örneği olarak görülebilir.

3.2. "5. Sınıf Adap ve Nezaket Ünitesi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar"

Tablo 2: Kazanımlar ve İlişkili Olduğu Normatif Etik Türü	
"Sosyal hayatta nezaket kurallarına uygun eylemler sergilemeye özen gösterir."	Teleolojik Etik
"Selamlaşma âdâbına riayet eder."	Teleolojik Etik
"İletişim ve konuşma âdâbına uygun şekilde davranır."	Teleolojik Etik
"Sofra âdâbına riayet eder."	Teleolojik Etik
"Hz. Lokman'ın öğütlerini hayatına yansıtmaya özen gösterir."	Erdem Etiği
"Tahiyyat duasını okur, anlamını söyler." ⁴²	Deontolojik Etik

Ünite kazanımları incelendiğinde, kişisel mahremiyetle bağlantılı olarak toplumda dikkat edilmesi gereken nezaket kuralları vurgulanmış, iletişim ve konuşma âdâbı içerisinde sosyal medya âdâbına değinilmiş, helal lokma ve helal kazanç konularından yola çıkılarak sofrâ âdâbına yer verilmiştir. Lokman sûresinin 12-19. ayetlerinde önerilen davranışlar öğrenci seviyesine uygun olarak aktarılmış ve ünite sonunda Tahiyyat duasıyla ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde ünite içerisinde altı kazanımın yer aldığı, kazanımların normatif etik sıralamasında ise dört kazanımın teleolojik etik, bir kazanımın erdem etiği, bir kazanımın da deontolojik etik kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Kazanımlar içinde teleolojik etik türünün yaygın olması dikkat çekicidir.

Kazanımların ders kitaplarına yansımalarına bakıldığında, nezaket kuralları bireylerin toplumda uyum içinde yaşamaları için gerekli olan kurallar olarak aktarılmıştır. Bu kurallara uyum sağlandığında bireylerin kendilerini değerli hissedeceği, toplumsal birlik ve bütün-

42 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 23.

lüğün artacağı, böylesi toplumları Allah'ın da seveceği ve onların tüm insanlığa örnek olacağı vurgulanmıştır.⁴³ Konuyu desteklemek amaçlı “Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah’a inanırsınız.”⁴⁴ ayetine yer verilerek Müslümanların diğer insanlar için güzel örnek olmaları gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu durum teleolojik etiğin yansıması olarak yorumlanabilir.

Ünite içerisinde yer alan selamlaşma, iletişim ve konuşma âdâbı konuları incelendiğinde, üslup olarak öğrenciye sorumluluk düşüncesi aşılama şeklindeki hadislerin seçilmesi dikkat çekicidir. “Eve girerken ve bir topluluktan ayrılırken selam vermeye özen göstermeliyiz.”, “Bir yere girerken, geldiğimizi hissettirecek şekilde orada bulunanlara selam vermeliyiz.”, “Konuşurken kırıcı ve incitici tarzda konuşmamalı, kötü söz ve ifadelerden uzak durmalıyız.” ve “Konuşurken sözü fazla uzatmamak, ayrıca anlaşılmayacak kadar da kısa tutmamak gerekir.”⁴⁵ şeklindeki ifadelerde yer alan “gereklilik” cümleleri bireylerin ödev ve sorumluluk bilincinde olmaları gerektiğini yansıtan örneklerdir. Bu durum deontolojik etiğin, eylemlerin toplumsal düzeni sağlamak adına konulan kurallara uymak için yapılması gerektiği düşüncesinin yansımalarıdır.

Ünitede adı geçen adap ve nezaket kurallarının sadece dini bir gereklik değil, insani bir görev olarak da vurgulanması, selamlaşmak ve iletişim âdâbı ilkelerine uymanın sıklıkla toplumsal bir çıkar sağlayacağına yönelik vurgunun yapılması, bireyden çok toplumu önceleyen teleolojik etiğin bir yansımasıdır.

Sofra âdâbı konusunda yine Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnekliği üzerinden dikkat edilmesi gereken hususlara yer verilmiş, aksi takdirde birey ve çevresi için olumsuz sonuçların ortaya çıkacağı vurgulanmıştır. Ayrıca sofrâ âdâbına uymak, Allah'ın verdiklerine şükretmek ve nimete değer vermek şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁶ Konuyla ilgili Hz. Muhammed'in (s.a.v) “Kulun, yemeğini bitirdikten sonra veya içeceği şeyi içtikten sonra şükretmesi, Allah'ın hoşuna gider”

43 Hulusi Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022), 62.

44 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 62.

45 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 65-66.

46 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 68.

hadisine yer verilmiştir.⁴⁷ Bu da deontolojik etiğin dini etik kuralını yansıtan ve ahlaki eylemin Tanrı buyruğu olduğu için yerine getirilmesi gerektiğini belirten bir ifadedir.

Ünite sonunda Hz. Lokman'ın kıssasına yer verilmiştir. Onun Kur'an'da geçen öğütleri üzerinden oğluna, ailesine ve içinde yaşadığı topluma faydalı bir insan olduğu vurgulanmıştır. Hz. Lokman'ın örnekliliği üzerinden ahlaki eylemlerin ön plana çıkarılması erdem etiğinin ilkelerinin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Ünitenin kapsamında yer alan Tahiyat duası, Müslümanların her gün beş vakit namazda Allah'ı, O'nun salih kullarını ve bütün varlıkları selamlayarak selamlaşmanın önemini hatırlaması⁴⁸ yönüyle ön plana çıkarılmıştır. Selamlaşmaya olan vurgunun sûre çerçevesinde ifade edilmesi, deontolojik etiğin dini türünün örneği olarak görülebilir.

3.3. "6. Sınıf Zararlı Alışkanlıklar Ünitesi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar"

Tablo 3: Kazanımlar ve İlişkili Olduğu Normatif Etik Türü	
"İslam dininin yasakladığı zararlı alışkanlıklara ayet ve hadislerden örnekler verir."	Deontolojik Etik
"Zararlı alışkanlıkların başlama sebeplerini sorgular".	Erdem Etiği
"Zararlı alışkanlıklardan korunma yollarını tartışır."	Erdem Etiği
"Zararlı alışkanlıklardan kaçınmaya istekli olur."	Erdem Etiği
"Hz. Yahya'nın hayatını ana hatlarıyla tanır."	Erdem Etiği
"Tebbet sûresini okur, anlamını söyler." ⁴⁹	Deontolojik Etik

Ünite kazanımları incelendiğinde, sigara kullanmak, alkol tüketmek, kumar oynamak ve uyuşturucu madde kullanmak gibi zararlı alışkanlıklara yer verildiği, bu alışkanlıkların bireysel ve toplumsal

47 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 70.

48 Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 74.

49 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 28.

yaşamdaki olumsuz sonuçlarına değinildiği gözlenmektedir. Tablo 3'teki kazanımlar ve normatif etik türü sınıflandırmaları incelendiğinde üniteye altı kazanımın yer aldığı, bu kazanımlardan dördünün erdem etiğine, ikisinin de deontolojik etik türüne girdiği görülmüştür. Erdem etiğinin kazanımlarda yoğun olması ve teleolojik etik türüne uygun bir kazanımın yer almaması, bu ünitenin diğer sınıf düzeylerinden ayrılan yönüdür.

Kazanımların ders kitaplarına yansımalarına bakıldığında dikkat çeken husus, bireyin zararlı alışkanlıklara başlama sebeplerini sorgulamasının, bunlardan korunma yollarını tartışmasının ve bu konuda istekli olmasının bireyin kendi karakterini inşasında erdem ahlakına uyan örnekler olmasıdır. Çünkü burada bireyin *olması* söz konusudur. Birey bunu kendi aklıyla ister. Ancak ayet ve hadisler bu konuda yol göstericidir. Ders kitabına bakıldığında zararlı alışkanlıkların bireye ve topluma verdiği zararların anlatılması, bireyin çevresinden deneyimleyerek bu alışkanlıklardan vazgeçmesi adına olumlu bir yaklaşımdır. Özellikle de bilimsel çalışmalarla konunun desteklenmesi, bireyin taklitle bir davranışı öğrenmesi veya o davranıştan kaçınması adına önemlidir. Örneğin; sigaranın akciğer ve gırtlak kanseri, bronşit, damar sertliği gibi hastalıklara sebep olması, dumanından çevredeki insanların etkilenmesi, alkol ve uyuşturucu alan kimselerin iradelerine hâkim olamamaları, trafik kazalarının meydana gelmesi, aile fertleri ve toplumdaki diğer insanlar arasında gerginliğe sebep olması gibi örnekler zararlı alışkanlıkların birey ve topluma verdiği zararı anlatmak adına tercih edilmiştir.⁵⁰ Sigara, içki, kumar, teknoloji bağımlılığının zararları önce sağlık açısından, ardından da topluma vereceği tahribat açısından ele alınmış, sonra ise ayet, hadis ve peygamberin yaşantısıyla da bu husustaki uyarılar örneklendirilmiştir.

Zararlı alışkanlıklara başlama sebepleri de bireyin hayatından güncel olaylarla desteklenerek anlatılmıştır. Kötü arkadaş çevresi, merak, sıkıntılardan kurtulacağını düşünme, sosyal medya vs. zikredilen örnekler arasındadır. Bu alışkanlıklardan korunmak için de bilinç sahibi olmak gerektiği vurgusu yapılmıştır. Zararlı alışkanlıkların

50 Sadullah Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf* (İstanbul: FCM Yayıncılık, 2022), 58-59.

milletçe ve devletçe hoş karşılanmadığı ve dinimizce de yasaklandığı ön plana çıkarılarak bu durum pekiştirilmiştir.

Ancak ailenin ve devletin bireyi bu alışkanlıklardan koruması noktasında yapılan önerilerin zorunluluk duygusu içerdiğini ifade etmek gerekir. Öyle ki, “Bizi zararlı alışkanlıklara yönlendiren şeylerden uzak durmalıyız, bu alışkanlıklardan vazgeçmenin çok zor olduğunu biliyoruz, çocuk ve gençleri iyi alışkanlıklara yönlendirmeliyiz” şeklindeki cümlelerde yer alan “meli, malı” gibi ifadeler, bu alışkanlıklardan vazgeçme hususunun zorunluluk niteliği taşıdığını ve bireye ödev bilinci yüklediğini göstermektedir.

Ünite kazanımları incelendiğinde iyi bir karakterin inşa edilmesine yönelik çabanın olduğu görülmektedir. Burada zararlı alışkanlıklar konusunda bireylerin duyarlı olmasının yanında, bunu günlük hayata eylem olarak da yansıtabilmek, ayrıca toplum olarak da belirli kesimlerin bu konuda üzerine düşen sorumlulukları olduğunu ifade etmek açısından bu ünitenin erdem etiğini yansıttığı söylenebilir. Özellikle pratik yaşayışa yapılan göndermeler erdem etiğinin karakterini yansıtmak adına önemlidir. Çünkü bu davranışları birey bir başka otorite için değil öncelikle kendi karakteri için inşa edecek, dini emirler ise bu noktada bireye yönlendirici olacaktır.

Ünite sonunda yer verilen Hz. Yahya kıssası, yumuşak huyluluk, anne babaya saygı, güzel ahlak ile Allah’ın emir ve yasakları yerine getirilirken gösterilmesi beklenen hassasiyet gibi hususlarda örneklik teşkil etmesi noktasında erdem etiğinin ilkelerini yansıtmaktadır.

Ünite kapsamında yer verilen Tebbet sûresinde, Peygamberimize çeşitli eziyetlerde bulunan amcası Ebu Leheb ve eşi Ümmü Cemil’in Allah tarafından uğrayacakları azap üzerinden öğrencilere Peygambere saygı mesajının verilmeye çalışılması deontolojik etiğin dini türü açısından yorumlanabilir.

3.4. “7. Sınıf Ahlaki Davranışlar Ünitesi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar”

Tablo 4: Kazanımlar ve İlişkili Olduğu Normatif Etik Türü

“Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar.”	Teleolojik Etik
“Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir.”	Teleolojik Etik
“Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.”	Erdem Etiği
“Hz. Salih’in hayatını ana hatlarıyla tanır.”	Erdem Etiği
“Felak sûresini okur, anlamını söyler.” ⁵¹	Deontolojik Etik

Ünite kazanımlarına bakıldığında, güzel ahlaki tutum ve davranış kapsamında ele alınan değerlerin, bireysel ve toplumsal hayattaki ahlaki gelişime olan katkısına yer verilmiş ve bu ilkelerde dikkat edilmesi gereken hususlar vurgulanmıştır. Ünite kazanımlarında geçen ifadeler bakıldığında, bilişsel düzeyle başladığını, ardından birey ve toplum yararının gözetilerek faydacı bir yaklaşımın benimsendiğini, tutum ve davranışlarda ölçülü olmak ifadesiyle erdem etiğinin adalet ilkesine uygun bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiğini, Hz. Salih’in hayatıyla da bu durumun örneklendirildiğini söylemek mümkündür. Bu durumda Tablo 4 incelendiğinde, üniteye beş adet kazanımın yer aldığı, kazanımlardan ikisinin teleolojik etik, ikisinin erdem etiği, birinin ise deontolojik etik türüne dâhil edildiği görülmektedir.

Kazanımların ders kitabına yansımalarına bakıldığında, İslam’da ahlakın temelini Allah inancı olduğu vurgulanarak konuya başlanmıştır.⁵² İnsanların davranışlarında ölçülü ve dikkatli olması gerektiği, Allah’ın her şeyi bilen ve gören bir varlık olmasına bağlanmıştır. Güzel ahlaki davranışlar; doğruluk ve dürüstlük, yardımseverlik, adalet, sevgi, saygı, dostluk, vatan sevgisi ve sabırlı olmak ile sınırlı tutulmuştur. Bu davranışların yerine getirilmesi öncelikle bireylerin toplum içinde sağlıklı bir ilişki kurması açısından ele alınmış, ardından konular ayet ve hadislerle desteklenmiştir. “Hiç kimse yalan söyleyen, verdiği sözleri tutmayan birisiyle arkadaşlık etmek ve yakınlık kurmak istemez, adaletin olduğu yerde barış, huzur ve güven olur, bağım-

51 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 33.

52 Selahattin Çamyar - Hacer Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2022), 61.

*sız bir vatana sahip olduğumuz için dilimizi ve kültürümüzü yaşıyoruz*⁵³ gibi ifadeler bireyin toplum içinde huzurlu yaşaması adına ahlaki davranışların gerekliliğini vurgulayan örneklerden bir kaçıdır.

Ders kitabında, ahlaki davranışların incelenmesinde bireylerin bunları gerçekleştirme zorunluluğu ve görev bilinciyle ele alınmıştır. *“Doğruluğa önem veren insan dürüst ve güvenilir olmalı, verdiği sözleri tutmalı, yalan söylememeli”*⁵⁴ gibi ifadeler bunlara örnektir.

Konuların işlenişinde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatı, onun ahlaki davranışlardaki örnekliği vurgulanmıştır. Bu durum erdem etiğini yansıtmakla birlikte günlük hayata dair örneklerle yer verilmemesi, sadece dini etığın baz alındığını göstermesi şeklinde yorumlanabilir.

Ünite kazanımlarının ele alınışında ahlaki davranışların topluma yönelik olmasının ön plana çıkarılması ve toplumun otorite gibi yansıtılması, yapılan bu davranışların öncelikle birey için değil de toplum için yapılması gerektiğine yönelik bir algı oluşturmaktadır. Kazanımların bu yönüyle teleolojik etik türünün özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür. Ahlaki eylem içeren davranışları ifade eden cümlelerde yer alan “meli, malı” ekleri ise ödev etiğinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Aynı şekilde ahlaki davranışlar yapıldığı takdirde bunların bireyin karakterine neler sağlayacağı veya bu davranışların birey tarafından nasıl kazanılacağına vurgulanması yerine, İslam dininin temel kaynakları çerçevesinde bunların olması gerektiğinin ön plana çıkarılması deontolojik bir etik anlayışının yansımasıdır.

Ünite sonunda yer alan Hz. Salih kıssasında, Semud kavminin inatçı ve inkârcı yapısına rağmen Salih peygamberin sabırla, bıkmadan ve usanmadan yaptığı tevhit mücadelesine yer verilmiştir. Kavminin alaycı ve inkârcı tavırları nedeniyle Allah tarafından yok edilmesine rağmen inananların her şeye güç yetiren Allah tarafından kurtuluşunun Hz. Salih’in örnek yaşamı üzerinden ele alınması erdem etiğinin ilkelerinin yansıması olarak görülebilir.

53 Çamyar - Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf*, 61-70.

54 Çamyar - Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf*, 63.

Ünite kapsamında yer verilen Felak sûresinin, kıskanç kişilerin, büyücülerin, üfürükçülerin ve kötü varlıkların zararlarından Allah'a sığınmak için okunmasına yönelik tavsiye deontolojik etiğin dini etik türü kapsamında değerlendirilebilir.

3.5. "8. Sınıf Din ve Hayat Ünitesi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar"

Tablo 5: Kazanımlar ve İlişkili Olduğu Normatif Etik Türü	
"Din, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlar."	Teleolojik Etik
"İslam'ın can, nesil, akıl, mal ve din emniyeti ile ilgili ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz eder."	Deontolojik Etik
"Hz. Yusuf'un örnek hayatından ilkeler çıkarır."	Erdem Etiği
"Asr sûresini okur, anlamını söyler." ⁵⁵	Deontolojik Etik

Ünite kazanımları incelendiğinde, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarının bireysel, toplumsal ve ekonomik yaşamla irtibatlı bir şekilde ele alındığı gözlenmiştir. Canın korunması hususunda, iş sağlığı ve güvenliğinin; malın korunmasında, haksız kazancın; aklın korunmasında, zararlı alışkanlıkların; neslin korunmasında, aile kurumunun öneminin vurgulandığı gözlenmiştir. Tablo 5 incelendiğinde ünite de dört kazanımın yer aldığı, bu kazanımlardan ikisinin deontolojik, birinin teleolojik, diğerinin de erdem etiği şeklinde sınıflandırıldığı görülmüştür.

Kazanımların ders kitaplarına yansımada genel anlamda ahlaki davranışlar kazandırmaktan öte, dinin birey ve toplum açısından gerekliliğine daha çok vurgu yapılmıştır. İnanma duygusunun fitri olduğu, insanın her zaman yüce bir varlığa güvenme ve sığınma ihtiyacı içinde bulunduğu, onun bu ihtiyaçlarına en güzel yanıtın ise din tarafından verileceği vurgulanmıştır.⁵⁶ İhtiyaç ve fitrat temelli bir din anlayışından sonra ayetler ve hadisler ışığında evrendeki düzen üzerinde insanların düşünmesi istenerek din ve hayat arasında bir bağ kurulmak istenmiştir. Bu düzende tevhit ilkesi ana esas olarak temellendirilmiştir.

55 Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 38.

56 Sebahattin Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf* (İzmir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022), 70.

Kazanımlar içerisinde din, bireyin hayatına anlam katması, onun yaşamını kolaylaştırması, ölümsüzlük isteğine cevap vermesi, zorluklar karşısında insana dayanma gücü vermesi ve dünya ve ahiret mutluluğunu sağlaması yönüyle ele alınmıştır. Ahlaki ilkelere geçmeden önce bireylerin zihninde dinin varlığına dair temellendirmenin yapılması, dini anlamda sağlam bir karakter inşası oluşturmak adına anlamlı olmuştur. Dinin bireysel anlamda temellendirilmesinin yanı sıra toplumlar için de gerekli bir olgu olduğu çeşitli şekillerde vurgulanmıştır. Örneğin dinin toplumları iyiye ve güzele yönlendirmesi, insanların barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlaması yönünde yapılan tavsiyeler de dinin toplumsal temelini oluşturmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların çözülmesi ve zorluklar karşısında dirençli olunması da dini değerler etrafında birleşen toplumların özellikleri olarak zikredilmiştir.⁵⁷

Kazanımlarda dinin birey ve toplum hayatı için temellendirilmesinin yapılmasının ardından, dinin temel amacının dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak olduğu hususu vurgulanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için uyulması gereken ilkeler ve ahlaki eylemler, dinin korunması gereken ilkeleri çerçevesinde yorumlanmıştır. Bir başka deyişle bireyin uyması gereken emir ve yasaklar, dinin korunması gereken ilkeleri açısından ele alınmıştır. Bu ilkeler ise can, nesil, akıl, mal ve din şeklinde belirtilmiştir.

Canın korunması kapsamında insan yaşamının değeri vurgulanmış ve canlılara zarar vermemek gerektiği ayet ve hadisler açısından yorumlanmıştır. Özellikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu konudaki örnekliği can güvenliğini sağlamak noktasında oldukça önemlidir. Bu ilke, "*Bir canı kurtarmak bütün insanlığı kurtarmak kadar yüce bir erdem sayılırken, bir cana kıymak ise bütün insanlığı öldürmek kadar büyük bir günah*" olarak belirtilmiştir.⁵⁸

Neslin korunması ilkesi toplumların devamı için bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bu zorunluluk çerçevesinde aile kurmanın önemi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek kişiliği üzerinden aktarılmıştır. Ardından aile kurmanın birey ve toplum için önemi belirtilmiştir.

57 Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8. Sınıf, 72-73.

58 Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8. Sınıf, 76.

Aklın korunması ilkesinde akıl, dinen mükellef olabilmek için zorunlu olarak zikredilmiştir. Bu ilke çerçevesinde akıl sağlığına zarar veren içki, uyuşturucu ve zararlı maddelerin kullanımı yasaklanmıştır.⁵⁹ Konunun ayetle ve hadisle desteklenmesi ile birlikte, bu maddelerin kullanımının bireye ve topluma vereceği zararlar ifade edilmiştir.

Malın korunması ilkesi, insanın çalışmaya teşvik edilmesi açısından ele alınmıştır. Burada amaç, kişinin kendi elinin emeği ile geçinmesine ve üretmesine özendirme yapmaktır. Bu ilke doğrultusunda rüşvet, hile, kumar, faiz, israf ve hırsızlık gibi davranışlar yasaklanmıştır. Dinin korunması ilkesi de tıpkı diğer ilkeler gibi Müslüman'ın temel görevlerinden biri olarak zikredilmiştir.⁶⁰ Bu görev doğrultusunda dinin sağlam bilgi kaynaklarına başvurulması ve dini yalnızca Allah'a tahsis ederek ibadet etmek gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. Böylelikle hurafe ve batıl inançların engellenmesi istenmiştir.

Dinin korunması gereken ilkelerinin ayet ve hadislerle temellendirilmesi, bireylerin zihninde zorunluluk ilkesi oluşturması açısından dikkat çekicidir. Özellikle konunun ele alınışında bu ilkelerin önce "zorunluluk" olarak belirtilip ardından Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatından örnekler verilmesi hem dini etik hem de erdem etiğinin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Dinin gayelerinin belirtilmesinin amacı, bu ilkeler sayesinde bireyin İslam dininin emir ve yasaklarını fark edebilmesini sağlayabilmek açısındandır. Bu durum, 8. sınıf 3. ünitesinin diğer sınıflardan farklılaşan yönüdür.

Ünite sonunda yer verilen Hz. Yusuf kıssasında, onun zorluklar karşısında gösterdiği sabra, tevhit mücadelesine ve üstün ahlaki özelliklerine yapılan vurgu erdem etiğinin ilkelerinin yansıması olarak yorumlanabilir.

Ünite kapsamında dini sorumlulukların temelini oluşturan ilkelere, insanı ebedi mutluluğa ulaştıracak ve ebedi hüsrandan kurtaracak yollardan Asr sûresi kapsamında yer verilmiştir. Bu esasların bütünlük içerisinde benimsenerek yaşanması takdirde insanın dünya

59 Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8. Sınıf, 76-77.

60 Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8. Sınıf, 78-80.

ve ahiret mutluluğuna ulaşacağına vurgulaması,⁶¹ deontolojik etik kapsamında değerlendirilebilir.

Sonuç

DKAB öğretim programı ve kazanımlarda yer alan etik türlerinin, ders kitaplarındaki uygulamalara yansımalarının analiz edildiği bu çalışmada program kazanımları ve ders kitapları incelenmiştir. 4-8. sınıf kazanımları incelendiğinde toplamda yirmi dört kazanımın olduğu, bu kazanımların sekiz tanesinin teleolojik etik, sekiz tanesinin deontolojik etik, sekiz tanesinin ise erdem etiği türüne girdiği görülmüştür. Bu durumda normatif etik türlerinin DKAB ders kazanımlarında eşit dağılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Ancak sınıf düzeyi bazında bakıldığında dağılımın eşit olmadığı görülmüştür. Örneğin 4. sınıfta erdem etiğine uygun bir kazanım yer almazken, 6. sınıfların kazanımlarının çoğunun erdem etiği türüne girmesi dikkat çeken hususlar arasında olmuştur.

Etik türlerinin DKAB kazanımlarında ve ders kitaplarında işlenişine bakıldığında, İslam ahlakı çerçevesinde eylemlerin yapılıp yapılmadığının ortaya konulması yönüyle deontolojik etiğin öncelendiği görülmüştür. Ancak eylemlerin yapılışından sonra ortaya çıkan sonucun da ele alınması teleolojik etiğin kazanımlara yansıdığına göstergesidir. Kazanımlarda İslam'ın akla verdiği öneme vurgu yapılarak insanların eylemlerinden sorumlu olduğu ön plana çıkarılmıştır. Bu sorumluluğa bağlı olarak insanların gerçekleştirmek zorunda oldukları birtakım ödevlere yer verilmesi, deontolojik etik kapsamında değerlendirilebilir. Ancak İslam dini, ödev bilinci ile donanımlı bir karakter inşasını öncelemekle birlikte dünya hayatında yapılan iyi eylemlerin karşılığında ahiret hayatında mükâfatın olması ve kötü eylemlerin karşılığında ise cezanın olması yönüyle de faydacı bir ilkeyi yansıtmaktadır. Bir başka deyişle İslam dininde otoriteden bağımsız bir erdemli insan inşası yerine, Allah'ın emir ve yasaklarıyla örülme ve sonucu dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak olan gayeci bir karakter ön plana çıkarılmak istenmektedir. Bu durum erdem etiğinin eylemin sonucundan veya kurallardan öte, failin karakterine odaklanan yaklaşımıyla uyumsuzluk gösterir. Çünkü erdem etiğinde

61 Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf*, 86.

fail merkezli bir eylem söz konusu iken İslam'da Allah'ı ve ahireti merkeze alan bir fail inşası yer almaktadır.

Erdem etiğinde eğitim aracılığıyla bireylerin davranışlarının kalıcı olması ve alışkanlık kazanması mümkündür. Aynı şekilde bireylere sonuçlardan ya da kurallara dayalı eylemlerden öte, ahlaki bir bakış açısı kazandırmak da bu etik türünde esastır. Bireyler ahlaki eylemlerde bulunurken öncelikle eylemlerin sonunu, görevlerini veya ahlaki yükümlülüklerini düşünmekten ziyade, deneyimlerinden yola çıkarak yapılması uygun olana karar verirler. Bireylerin kendi aklı ile arzularına, öfkelerine, eğilimlerine hâkim olmayı bilmesi ve ahlaki eylemlerini toplum içinde dengelemesi erdem etiği için önceliklidir. Ancak DKAB kazanımlarının ders kitaplarında ele alınmasında dünyevi kazanç ile birlikte uhrevi kazanç da ön plana çıkarılmıştır. Bu kazançlar için bireye birtakım sorumlulukların yüklendiği ve bunlar yerine getirilmediğinde bireye yönelik yaptırımların olacağı yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan tespitler arasındadır. Böylelikle bireylerin iyi olan ahlaki eylemleri yapmalarının garantisinin sağlanması amaçlanmak istenmiştir. Bu durum da DKAB ders kazanımlarının ödev ahlakına ve teleolojik etiğe daha yakın olduğunun bir diğer göstergesidir.

DKAB ders kazanımlarının her iki etik türüne olan bu yaklaşımı, ahlaki eylemleri bizzat kendi başına değerli kılmaktan öte, ortaya çıkardığı sonuç ve bağlı olduğu otoriteye göre anlamlandırmaktadır. Ahlaki eylemin ve bireyin ön plana çıkmasında, bireyin o eylemi gerçekleştirirken düşüncesini ne şekilde kullandığı ve deneyimlerinden ne oranda yararlandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Böyle bir düşünce yapısında olan birey, iyi-doğru-güzel olan eylemleri Tanrı buyruğu olduğu için ya da o eylem sonucunda elde edeceği fayda için değil, bizzat o eylem iyi olduğu için, içtenlikle ve hiçbir menfaat beklemeden yerine getirecektir.

Bundan dolayı DKAB ders programlarında, Kur'an ve hadisler merkeze alınmakla birlikte öncelikle bireyin yüce ve yüksek bir varlık olduğu anlayışı ile vicdani yapısı ön plana çıkarılmalıdır. Bununla birlikte bireyin yapacağı erdemli davranışlar neticesinde elde edeceği deneyimlerden yola çıkarak ahlaki davranışlar Kur'an ve Hz.

Muhammed'in (s.a.v.) yol göstericiliği ile desteklenmelidir. Ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) veya ünite içinde kıssalarına yer verilen peygamberlerin örnekliği yüceltilerek değil, sıradan insanların da günlük hayatına uygulayabileceği tarzda sunulmalıdır. Bu durumda öncelikle bireyin fitratında var olan eğilimler ortaya çıkarılmalı, bunlar deneyimler ve toplumdaki iyi örnekler ile desteklenerek alışkanlık haline getirilmelidir. Ahlaki erdemleri alışkanlık haline getirerek vicdanını kendisine yargıç yapan bireylerin de her durumda doğru davranışı yapması kaçınılmaz olacaktır.

Ahlaki eylemleri içselleştirerek davranış haline getirme hedefinde olan bir öğretim programının, iyi-kötü, doğru-yanlış hususunda olması gerekenleri vurguladıktan sonra bunları ayet ve hadisler ışığında Tanrı'nın buyruğuna bağlaması gerekir. Aksi takdirde bireylerin zihninde Tanrı doğru bulduğu için yapılması gereken ya da onaylamadığı için yapılmaması gereken davranışlar şeklinde bir algının oluşması olasıdır. İnsanlar Tanrı'nın karşısında huşu ile durmayı bilmeli ancak davranışlarını kendi aklı ve vicdanıyla yapmalıdır. Bir başka deyişle, ahlaki eylemleri üzerinde bireyin kendi çabasının olması gerekmektedir. Nitekim Tanrı merkezli bir ahlaki eylem modeli çizerek şartlandırmaya bağlı sınırlar çizmek, öğrencilerin merak, soru sorma, anlama, sorgulama, eleştiri yapma, değerlendirme ve düşünme yetisine engel olabilir. Bu yüzden Tanrı'nın buyrukları kazanımlarda ve ders işleniş sürecinde her zaman en son sırada yer almalıdır. Bu süreçte birey, Tanrı'nın yüce olduğunu kabul edeceği gibi, onun önünde saygıyla eğilecektir.

Böylesi bir işleniş tarzında dinin ilkeleri, bireylere doğru davranış kazandırma noktasında ders kitaplarında bir motivasyon kaynağı olarak yer edinecektir. Bu motivasyon neticesinde bireyin kendisi ve içinde yaşadığı evrensel kültür için önemli olan ahlaki eylemler, dini açıdan da kutsallık ve saygınlık barındıracaktır. Ancak burada dinin yerine getirilmesini uygun gördüğü veya yasakladığı ahlaki eylemleri pratik sonuçları olması bakımından pragmatist bir beklenti içerisinde ele almamak gerekir. Çalışma sürecinde de vurgulanmak istenen bireylerin bu ilkeleri ödev için veya beklenti için değil, iyi bir insan olmak için yapmaları gerektiğidir.

Kaynakça

- Akarsu**, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Atatorun**, Mustafa. "Uluslararası Etik Ve Zygmunt Bauman". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27 (31 Temmuz 2017), 320-334.
- Ayhan**, Halis. "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Ocak 1986), 25-34.
- Cevizci**, Ahmet. *Etik - Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Coşkun**, Recai vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2017.
- Çamyar**, Selahattin -**Yaldız**, Hacer. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2022.
- Eroğlu**, Ayşe. "Kant'ın Deontolojik Etiğinden Meslek Etiği Oluşturma". *Turkish Studies - Social Sciences* 14/3 (2019), 527-541.
<https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22664>
- Eyüboğlu**, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- İlğan**, Abdurrahman vd. *Eğitimde Ahlak ve Etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2020. <https://doi.org/10.14527/9786257880701>
- Karakaya**, Muhammed. "Erdem Ahlakındaki Erdemler ile İslam Ahlakındaki Güzel Davranışlar Arasındaki Uyum". *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 5 (15 Aralık 2019), 88-120.
- Kart**, Berfin. "Erdem Etiği Normatif Midir?" *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (01 Eylül 2006), 101-108.
- Kızılçelik**, Sezgin -**Erjem**, Yaşar. *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi, 1994.
- Koçyiğit**, Mehmet-**Karadağ**, Engin. "Etik Teorilerine Dayalı Bir 'Etik Eğilimler Ölçeği' Geliştirme Çalışması". *İş Ahlakı Dergisi* 9/2 (2016), 283-307.

- Küçükalp**, Derya. "Erdem Etiği ve Politika". *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 27/1 (2008), 71-83.
- Macit**, Sadullah. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf*. İstanbul: FCM Yayıncılık, 2022.
- Mengüşoğlu**, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021.
- Milli Eğitim Bakanlığı**. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Nayır**, Sebahattin vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf*. İzmir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022.
- Ocak**, Hasan. "Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklenen Anlamın İlkçağ'dan Ortaçağ'a Evrimi". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (01 Nisan 2011), 79-101.
- Özlem**, Doğan. *Etik - Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap, 2017.
- Sarıççek**, Reyhan -**Aytekin**, Mehmet. "Etik Teorileri Çerçevesinde Bağımsız Denetim Meslek Etiği". *II. International Conference on Empirical Economics and Social Science (ICEESS')* (2019), 1179-1189.
- Şimşek**, Hasan -**Yıldırım**, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Vural**, Mehmet. "İslâm Ahlâkı ve Modern Ahlâk Felsefelerine Eleştirel Bir Bakış". *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. ed. Müfit Selim Saruhan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Yanmiyan**, Sema. "Yeni Medya ve İletişim Çalışmalarının Etik Teoriler ve Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/3 (27 Eylül 2021), 871-888. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1001699>
- Yaran**, Cafer Sadık. "İslam'da 'Ahlakın Şartı' Kaç?: İslam 'Erdem Etiği'nin (Yeniden) Yapılandırılması Önerisi". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 11 (18 Nisan 2012), 35-55.

- Yılmaz**, Orhun Doğuş. “Ötenazi Kavramının Teleolojik, Deontolojik ve Meta-Etik Teoriler Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 8/2 (01 Haziran 2019), 126-142.
- Yiğit**, Hulusi vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022.
- Yiğit**, Hulusi vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022.
- Yüce**, Fatma. “Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnif Denemesi”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (30 Haziran 2021), 251-275. <https://doi.org/10.29288/ilted.882786>
- Yürük**, Tuğrul -**Düzenli**, Ahmet. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (25 Aralık 2021), 715-740. <https://doi.org/10.30627/cuilah.987645>

